ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сафари Гулназар

Мусиқӣ

(Китоби дарсӣ барои синфи 3)

Коллегияи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп тавсия кардааст.

Душанбе -2006

ББК
85. 31Я72+74. 266.7
Г- 76.

Муҳаррири мусиқӣ: профессор Ҷ. Обидпур

Муҳарири адабӣ: номзади илмҳои филологӣ, дотсент
А. С Аминов

Муқарризон: Профессор К. Ҳалимов,
Дотсент Ш. Ҳабибов,
Омӯзгор Ш. Шарипов

Сафари Гулназар: Мусиқӣ 3 – Душанбе: .... 2006.- ...... саҳ.

© Сафари Гулназар

Суруди МиллииҶумҳурии Тоҷикистон

Диёри арҷманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод,
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем,
кашидаем,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо,
Ту аз умеди рафтагони мо нишонаӣ,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонаӣ
Хазон намерасад ба навбаҳори ту
Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту.

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост,
ҳабиби мост.

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Шеъри Гулназар Келдӣ
Мусиқии Соломон Юдаков

Аз муаллиф

Ҷумҳурии Тоҷикистон эъломияи истиқлолияти давлатии миллиро эълон намуд. Имконияти фарох пайдо гашт, то низоми маорифи халқамонро таҷдид намуда, онро ба маҷрои ҷомеаи демократӣ равона созем. Дар ин ришта силсилаи фанҳои бадеӣ, ахлоқиву инсондӯстӣ, дарки нафосати оламу одам ва ҳунарҳои нафисаву адабиёт, талаботи тамосгирӣ бо санъату фарҳангро молик аст, хидматҳо метавонад кард. Ба хусус дарсҳои мусиқӣ, ки миёни анвои ҳунарҳои нафиса мақому манзалати хоса дорад.

Мусиқӣ таҷассумгари рӯҳу хуни миллат ва набзи ҳастист. Бамаврид аст аз суханҳои Абулмӯъмин Сафиуддини Ҷурҷонӣ ёдовар шавем, ки дар китобаш «Беҳҷат – ур – рӯҳ» овардааст, «Аз ин илми (мусиқӣ) шарифаи рафиъа (олӣ, баланд) ғофилу бебаҳра будан аз ғояти балоҳату (аблаҳӣ, гулӣ, нодонӣ) ҷаҳолат аст». Пас, моро зарур аст саъй кардан, то насли худ аз ҷаҳолату бахолат берун оварем, замири ишон бо нури маърифати мусиқӣ, ки мабдаи худро аз зиндагии воқеӣ мегирад, мунаввар созем.

Ҳадафи асосии дарсҳои мусиқӣ, қабл аз ҳама, тарбияи инсон аст. Инсони молики ақлу хиради баланд, ахлоқи ҳамида, виҷдони пок, инсони ғамхору некӯкор, ватандӯсту сулҳҷӯ, далеру бебок, ҷавонмарду шикебо.

Дар синфи 3 вазифаю мақсадҳои дарси мусиқӣ иборат аст аз;

- дарку фаҳмиши мусиқӣ, ки асоси ҳамаи дигар (сурудан, рақсидан, маърифати мусиқӣ пайдо кардан ва ғайраҳо) иштиғолотхоро ташкил медиҳад;

- пайдоиши малакаҳои ҳофизӣ ва инъикоси (сурудсароии) суруд ва тобишҳои оҳангии он;

- бардоштани донишҳои ибтидоӣ аз маърифати мусиқӣ, ки муносибати бошуурона (на иҷро ва дарки тахминӣ) – и шогирдонро зимни шунидани мусиқӣ, иҷрои суруду ҳаракати мусиқии зарбӣ таъмин менамояд;

- шиносоӣ бо адвор (нота), васоити муҳими ифодаи мусиқӣ (оҳанг, зарб, суръат ва ғайраҳо), созҳои мусиқии халқӣ, суннатҳои аҷдодӣ ва маросимҳои анъанавии ниёгон;

- парваридани шавқу ҳавас ва муҳаббат ба мусиқӣ, рушду нумӯи дарки зебоӣ ва салиқаи бадеӣ, такомули қобилияти эҷодӣ, тафаккуру тахайюл, хотираву тасаввур;

- фаҳмидани алоқамандии мусиқӣ бо табиат, олами ҳайвоноту наботот, зиндагии инсон (шодиву сурур, ғаму андӯҳ ва соири эҳсосоти муҳими ӯ) ва ғайраҳо.

Китоб бо мавзӯҳои муайян гӯруҳбандӣ шудааст. Ин ҷиҳати омӯзиши мушаххаси маводи лозима дар вақти муайян мусоидат мекунад.

Дарсҳои мусиқӣ дар синфҳои ибтидоӣ аз бахшҳои шунавонидани мусиқӣ, машқҳои овозӣ, сурудсароӣ, ҳаракати мусиқии зарбӣ ва маърифати мусиқӣ иборат аст.

Дар китоби мазкур доир ба ҳамаи бахшҳои зикршуда маводи лозимаро метавон дарёфт.

Машқҳои овозӣ низ бо маводи мушаххас, бо назардошти суруди омӯзонида мешудагӣ пешкаш карда шудааст. Дар ин ришта аз порчаҳои сурудҳои халқӣ ва нағмачаҳои мухталиф истифода бурдан мумкин аст. Ҳаммаслакон ба дарсҳои мусиқӣ эҷодкорона даст зананд., бо он чи ки пешкаш гардид, маҳдуд нашаванд. Асарҳои мусиқӣ (суруду оҳангҳо) – ро метавон иваз намуд (бо назардошти мавзӯъ, имкониятҳои овозӣ ва сифатҳои синусолии шогирдон, ки дар қисми охири китоб замима шудааст) муҳим ба ҳадаф расидан аст, на восита.

Бачаҳои азиз !

Ҳар сол донишҳои шумо дар бораи мусиқӣ меафзоянд. Дар давоми солҳои гузашта аллакай байни шумову мусиқӣ дӯстӣ пайдо шуд. Шумо доир ба мусиқӣ маълумотҳои зиёде ҳосил намудаед: дар бораи созҳои мусиқӣ, асарҳои оҳангсозони касбӣ, ҳофизони халқӣ ва адвор (нота) донишҳои муайян пайдо кардед. Аммо барои амиқ фаҳмидан ва дуруст дарк кардани мусиқӣ, боз бисёр чизҳоро омӯхтан лозим аст.

Ба хуби фаҳмидани нозукиҳои мусиқӣ ва донистани он ҳаёти шуморо боз ҳам рангинтару шавқовар мегардонад, шодиву сururатон меафзояд ва оламу одамро хубтар мефаҳмед.

Тавассути ин китоб шумо бо мусиқии халқии тоҷикӣ аз наздик шинос мешавед. Ин мавзӯъ басо шавқовару ҷолиб аст, зеро мусиқии халқии тоҷикӣ таърихи 4500 – сола дорад ва дар тӯли асрҳо вобаста ба таърих, шароиту муҳити зист ва ҳаёти мардуми сарзаминамон инкишоф ёфтааст. Балки мусиқии халқӣ, таърих ва зиндагии мардумро дар худ таҷассум намудааст.

Аз тариқи ин китоб шумо бо сурудҳои таърихӣ, таронаҳои бахшида ба корнамоии халқамон, бо ҳаёту фаъолияти оҳангсозони тоҷик ва табиати зебои кишвари паҳноварамон шинос хоҳед шуд.

Сурудро аз ёд кунед

Мактаби мо

Шеъри Н. Розиқ

Мусиқии А. Меликов

Moderato (мӯтаъдил)

1

Эй мактаби маҳбуби мо,
Озодаву матлуби мо,
Ҳоло зи тахтил омадем,
Аз нав ба таҳсил омадем.

2

Мо дар деҳи хуррам будем,
Бо дӯстон ҳамдам будем,
Бо чӯраҳо дар кӯҳу дашт,
Кардем агарчи сайругашт.

3

Ту дар хаёли мо будӣ,
Зебову дилоро будӣ,
Оғӯши худ бар мо кушо,
Дорем хеле тӯҳфаҳо.

Пеш аз шиносой бо суруд оиди таассуроти хонандагон аз таътили тобистона, оғози соли хониш ва меҳру муҳаббати хонандагон нисбати мактабу муаллим сӯҳбат гузаронидан мувофиқи матлаб аст.

Суруд дар андозаи ҳафт-ҳаштякӣ эҷод шуда, хушоҳанг ва сабук садо медиҳад. Ин суруд аз тарафи бачаҳо бояд бо майлу рағбати том қабул гардад, чунки вай ифодагари шодиву хурсандӣ ва меҳру муҳаббати онҳо нисбати мактабу таълимгоҳашон буда, тамоми эҳсосоти онҳоро аз ин вохӯрии ҳаяҷонбахш, ки бесаброна интизорӣ мекашиданд, инъикос менамоянд.

Лафзи суруд оддӣ ва фаҳмо мебошад. Бинобар ин ба омӯзгор лозим аст, ки аз бачаҳо бо хушоҳангиву ҳалимӣ ва бо як меҳри беандоза сароиданро талаб намояд.

Кор аз рӯи талаффузи дурусти ҳиҷоҳо муҳим аст. Ба ҳиҷоҳои «бу» ва «лу» - и банди аввали суруд диққат додан зарур аст. Мушкилоти сароидани ин ҳиҷоҳо он аст, ки садоноки «у» ба ду нотаи ҳаштякии бо хатти камон пайваста ва дар охири ҳиҷо бо нотаи ҳаштякии дигар пайвастагӣ дорад, ки мумкин аст бачаҳо ҳангоми сароидан ба дарознокии овозҳо риоя накунанд. Аз ин рӯ ба омӯзгор тавсия дода мешавад, ки мавриди омӯзонидани суруд ба ин қисматҳо диққати махсус диҳад ва онҳоро дар алоҳидагӣ такрор намуда, баъд дар якҷоягӣ омӯзонад.

Диапазони суруд васеъ нест, аз нотаи ***до*** то ***си*** - и октаваи якум буда, дар лаҳни ***ре-минор*** навишта шуда, дар андозаи ҳафт-ҳаштякӣ эҷод шудааст, ки ин ба диапазони овози сарояндагии синфи сеюм мувофиқ буда, садодиҳияш хоси оҳангҳои халқӣ мебошад, ки иҷроиши сурудро хеле осон мегардонад.

Суруд сабук, бидуни кашиш, равшан ва бесаросемагӣ иҷро карда мешавад.

Маърифати мусиқӣ.

Ба ёд овардани донишҳои маърифати мусиқӣ аз синфҳои 1 ва 2. Малакаҳои сурудсарой, малакаҳои ибтидой дар бораи қоидаҳои таганнӣ, тарзи дуруст нишастан, нафасгирӣ ва масрафи он, ҳифзи овози сарояндагӣ, муаллифони суруд, кӣ шеър менависад? Оҳангро кӣ иҷро мекунад? Шунидан ва фарқ кардани садои созҳои мусиқии халқии тоҷикӣ, дутор,

рубоб, най, ғиҷҷак инчунин созҳои зарбии мусиқӣ, таблак, нағора ва ҷуфтнағора.

Машқи овоз

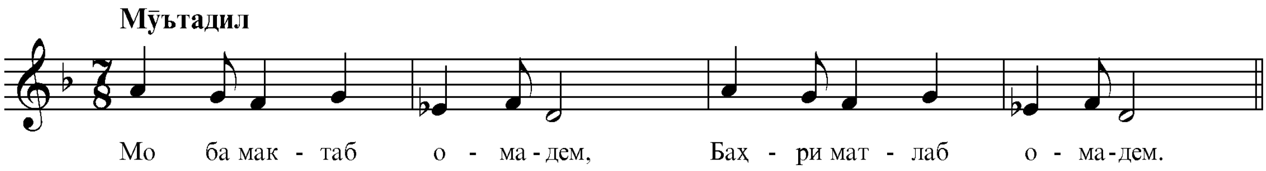

Расми мактаб

Сурудро аз ёд кунед

Ҳарфе, ки мо мехонем.

Шеъри Г. Келдӣ

Мусиқии Ч. Обидпур

I

Ҳарфе, ки мо мехонем,
Ҳарфе, ки мо медонем,
Ҳамеша орад ба ёд
Як нишоне аз ҳаёт.

II

Ҳарфе, ки мо мехонем,
Ҳарфе, ки мо медонем.
Агар ҳарфҳоро донем,
Ҳама дунёро донем.

Ҳарфи О мисли кулча,
Ҳарфе Б ранги дулча,
Ҳарфи С чун дастпона,
Ҳарфи Ш мисли шона,
Ҳарфи В ранги айнак
Ҳарфи Ж чун тортанак.

Пеш аз омӯзонидани суруд муаллим ба бачаҳо бо саволи, - «Ин суруд кадом лаҳзаи хотирнишини ҳаёти шуморо ба ёд меорад?», - мурочиат мекунад.

Бо мазмуни шеър шинос шуда, бачаҳо лаҳзаи бо китоби «Алифбо» хайрбоди худро ба ёд меоранд.

Суруд аз ду қисмат иборат буда, сабук ва хотирмон садо медиҳад. Дар қисмати аввали суруд диққатро ба он равона кардан даркор аст, ки ғолибан ҳама ҳиссаҳои аввали тақтеъҳои суруд бо пауза оғоз мешаванд ва дар вақти сароидан каме мушкилотҳоро пеш меорад.

Тарзи равон ва дурусти иҷрои суруд, аз тарафи муаллим, ин мушкилиҳоро аз байн мебардорад.

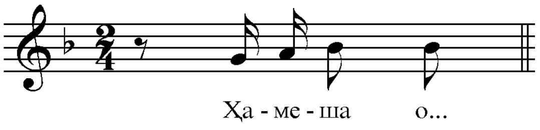

Мушкилоти дигаре, ки ҳангоми омӯзиши суруд ба миён омаданаш аз эҳтимол дур нест, ин гузариш аз қисмати аввал ба қисмати дуввуми суруд мебошад (аз андозаи ду чорякӣ ба шаш-ҳаштякӣ), яъне агар қисмати аввал бо мулоимӣ ва оромона иҷро гардад, пас қисмати дуввум тез ва хушҳолона садо дода, хусусияти оҳанги рақсиро мегирад. Дар ин маврид бачаҳо ба ваҷд омада, ба ҳиссиёти аз ҳад зиёд роҳ доданашон мумкин аст, ки ин дар навбати худ ба омӯзиши дурусти суруд халал мерасонад.

Бинобар ин ба муаллим тавсия дода мешавад, ки ҳангоми кор аз рӯи ин қисмат – оромона ва беҳаяҷони аз ҳад зиёд сароидани сурудро ба бачаҳо таъкид кунад ва барои ба мақсад ноил шудан аз тамоми малакаю истеъдоди худ истифода барад.

Маърифати мусиқӣ

Пауза – ин аломати хомӯшӣ дар мусиқӣ мебошад. Паузаҳо ба мисоли нотаҳо дарознокиро моликанд. Пурра, нимпурра, чорякӣ, ҳаштякӣ ва ҳ.к.

Паузаи пурра ба 1-и, 2-и, 3-и, 4-и шумурда мешавад.

Паузаи нисфӣ ба 1-и, 2-и шумурда мешавад.

Паузаи чорякӣ ба 1-и шумурда мешавад.

Паузаи ҳаштякӣ ба 1 шумурда мешавад.

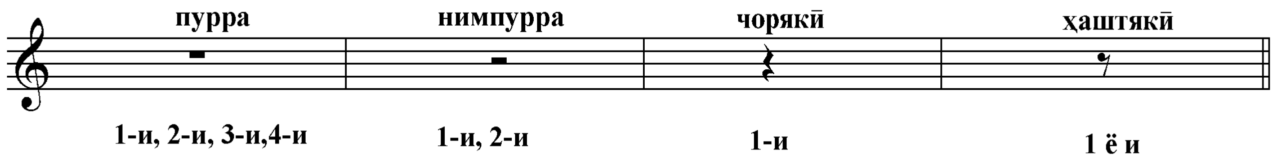

Машқи овоз

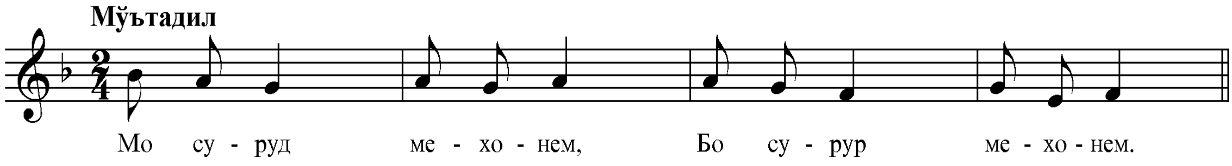

Расми китоби

Алифбо

Сурудро аз ёд кунед

Муаллим

Шеъри М. Мирзоев **Мусиқии Н. Бобокалонова**

1
Номи ту бошад,
Вирди забонҳо,
Зи ту гирад илм,
Ҳар фарди дунё.
Бе ту надорад,
Ҳеҷ ранге рӯзгор.
Раҳомӯзи мо,
Ҳасти омӯзгор.

2
Илму адабро,
Аз ту андӯзем.
Одамгариро,
Аз ту омӯзем.
Бе ту надорад
Нуре дабистон.
Номи ту бошад,
Баробари ҷон.

Суруди «Муаллим» дар андозаи шаш-ҳаштякӣ, сози ***фа-мажор*** бо суръати хушҳолона эҷод шудааст.

Мазмун ва мунадриҷаи он бо оҳанг пурра мувофиқат мекунад, яъне ҳам сухан ва ҳам мусиқӣ характери хоси ин сурудро инъикос мекунанд.

Суруд меҳру муҳаббати беандозаи шогирдро нисбати устод – муаллим таҷассум намуда, арзу сипоси онҳоро нисбати меҳнати пурзаҳмату пуршарафи омӯзгор ифода менамояд. Диапазони суруд аз овози ***ре***-и октаваи 1 то ***ре*** октаваи 2 иборат аст.

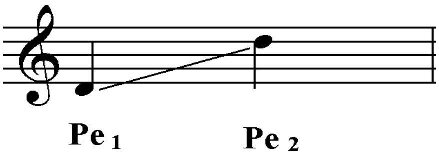

Дар вақти омӯзиш ба дуруст сароидани он тақтеъҳое, ки дар онҳо нотаҳои чорякӣ бо ҳаштякӣ омадаанд (тақтеъҳои 1,3,5 ва ғайра) диққат додан зарур аст. Вақти сароидан мумкин аст бачаҳо ба саросемагӣ роҳ дода, мадиди дарозии нотаҳои чорякиро риоя накунанд.

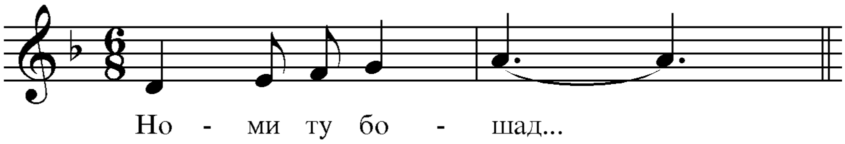

Ба талаффузи бурро ва пурраи ҳиҷоҳо низ диққат додан зарур аст. Масалан дар тақтеи 6–уми суруд дар ҳиҷоҳои «илм» ҳангоми сароидан садоноки «и» мадид ёфта, ҳамсадоҳои «л, м» мумкин садо надиҳанд.

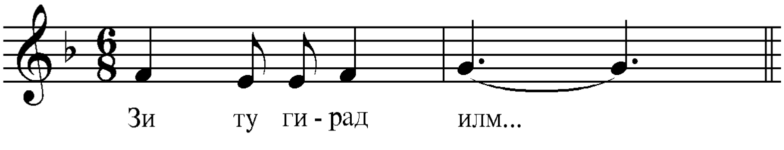

Аз болои авҷи суруд (тақтеи 9 –ум), ки нотаи ***до*** ва ***ре*** -и октаваи дуюм садо медиҳад, (мумкин аст ҳангоми сароидан тоза садо надиҳад) кор кардан аз фоида холӣ нест. Инчунин ҳангоми сароидан ба ҳиҷои «мо» (дар тақтеи 14-ум), ки овоз бо гузариш аз нотаи ***сол*** ба ***ля*** ва боз ба ***сол*** кашиш меёбад, диққат додан зарур аст (ҳиҷои мо).

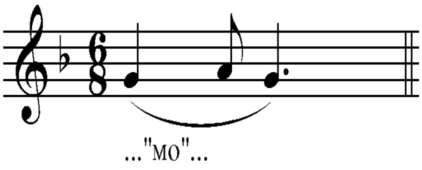

Бинобар ин ба муаллим лозим меояд, ки ин қисмат ва дигар қисматҳои мушкиломӯзи сурудро дар алоҳидагӣ такрор намояд.

Машқи овоз

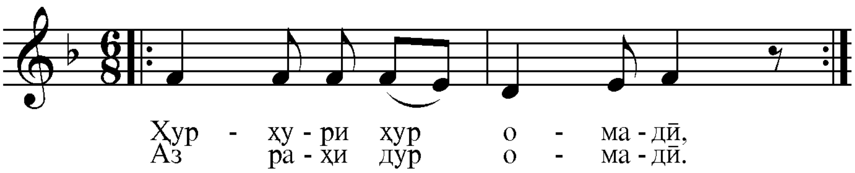

<u>Расми муаллим бо шогирдон</u>

Мусиқӣ мешунавем

Пурсишҳо

Шеъри Ҷ. Ҳошимӣ **Мусиқии Ҷ. Обидпур**

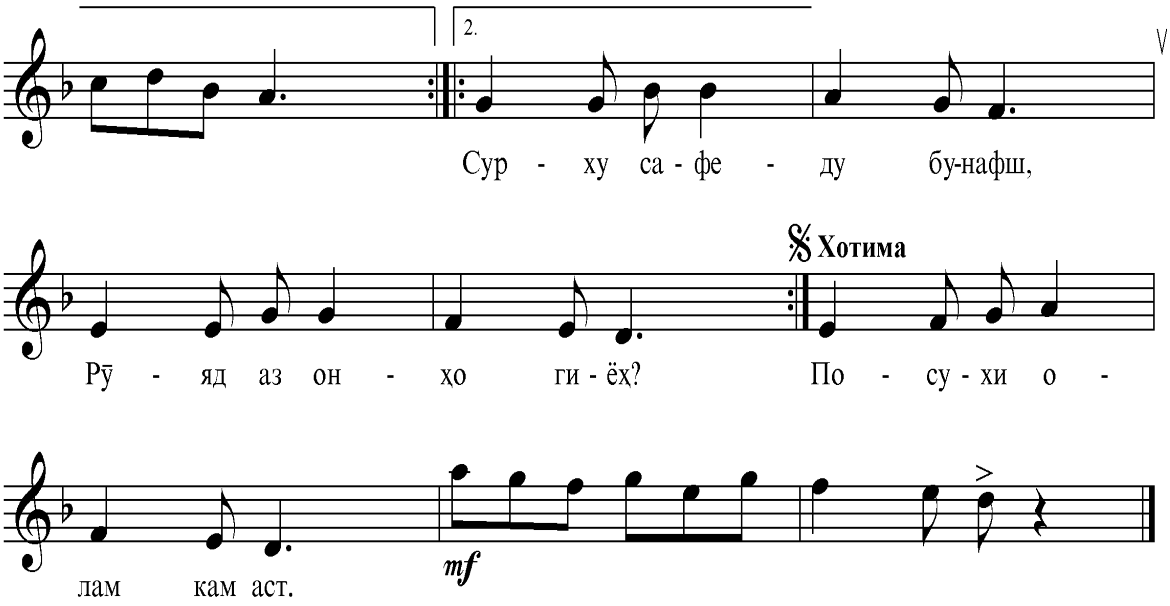

1

Бод чаро кӯ ба кӯ,
Мевазаду, мевазад } **2-бор**
Об чаро ҷӯ ба ҷӯ
Мехазаду, мехазад? } **2-бор**

Об чаро каб-кабуд?
Хок чаро сип-сиёҳ? } **2-бор**
Сурху сафеду бунафш,
Рӯяд аз онҳо гиёҳ? } **2-бор**

2

Шамс писар худ чарост?
Зӯҳра чаро духтарак? } **2-бор**
Аз чӣ надорад Салим,
Додараку хоҳарак? } **2-бор**

Ҷӯра чаро номи ман?
Додаракам Ҳотам аст? } **2-бор**
Пурсиши олам зиёд,
Посухи олам кам аст. } **2-бор**

Расм

Ҷӯрахон Обидпур

Ҷӯрахон Обидпур (Обидов) 20-уми марти 1940 дар деҳае Бедаки ноҳияи Мӯъминободи Ҷумҳурии Тоҷикистон зода шудааст. Омӯзгор, навозанда, дирижёр ва композитори тоҷик.

Соли 1960 омӯзишгоҳи мусиқии шаҳри Душанбе (ҳозира коллеҷи санъати ба номи А. Бобоқулов) ва соли 1965 Консерваторияи давлатии шаҳри Тошкандро хатм намудааст.

Ҷӯрахон Обидпур дар инкишофи санъати навозандагии созҳои миллӣ ва тарбия намудани мутахассисони соҳа яке аз мутахассисони пешбару варзида мебошад. Зиёда аз 30 нафар шогирдон аз мактаби ӯ гузаштаанд ва ихтисосманд гардидаанд. Ӯ муаллифи китобҳои дарсӣ, дастурҳову барномаҳои таълимӣ аз қабили «Дарси рубоб» (1969, 1982), «Чаманоро» (1983), «Савти Борбадӣ» (1990), «Этюдҳои хушоҳанг» (1996), «Гулбонги рубоб» (2000), рисолаи «Шеър оҳанг аст» (2002), «Ману тарона» сурудҳои бачагона (2005) ва ғайра мебошад.

Чун оҳангсоз Ҷ. Обидпур зиёда аз 100 суруд бо ҳамовозии ансамбли созҳои миллӣ, эстрадӣ, ду суитаи овозиву рақси ба шеърҳои Салими Хатлонӣ, ду фантазияву чанд песа барои рубоб ва зиёда аз 50 хору сурудҳои бачагона (синни томактабӣ ва мактаббачагон) эҷод намудааст.

Сурудҳои ӯ «Тоҷикистон» (шеъри Ҳ. Қурбонова), «Мапӯшон рӯйро» (шеъри Сайфи Фарғонӣ), «Хобам наомад» (дубайтиҳои М. Шералӣ), «Ишқи ман» (шеъри З. Атоӣ), «Сарвиноз», «Бути тоҷик» (шеърҳои А. Қодирӣ), Эй дил» (дубайтиҳои А. Лоҳутӣ), «Навои тараб» (шеъри Ҳофиз), «Душанбе» (шеъри С. Маъмур) писанди ҳаводорони ин жанр гардидаанд.

Сурдудҳои бачагонаи Ҷ. Обидпур қисман дар фонди тиллоии радиои тоҷик сабт шуда, дар консертҳо иҷро мегарданд, ки «Душанбе» (шеъри С. Маъмур), «Вақт» (шеъри Н. Алиева), «Баҳори нозанин» (шеъри Н. Боҳирӣ), «Оби тоза» (шеъри Г. Келдӣ), «Муаллим» (шеъри Н. Розиқ) ва ғайра намунаи онҳост.

Аз соли 1989 узви Иттифоқи композиторони Тоҷикистон, Арбоби ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон (1991), ғолиби озмуни ҷумҳуриявии «Беҳтарин муаллими соли 1999», профессор (2001).

Ад., Энсиклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик» Душанбе – 2004;

Н. Ҳалимов, Ромишгари рубобӣ, Душанбе –2000.

Мусиқии пешкашшуда аз эҷодиёти Ҷӯрахон Обидпур аст.

Мо бояд ба хонандагон фаҳмонем, ки мусиқӣ ҳамеша фикру эҳсосот, ҳаяҷон ва ҳолати рӯҳии инсонро ифода мекунад. Бинобар ин мусиқиро бодиққат гӯш карда, кӯшиш намудан лозим аст, ки маънои онро дарк намоем.

Ба кадом жанрҳо мансуб будани мусиқии шунидаро сарфаҳм рафта (аз қабили суруд, марш, рақс) онро ба хотир оварда тавонистан, ном ва номи муаллифи мусиқиро донистан хеле зуруру ҳатмист.

Шинохтан ва фарқ намудани садову созҳои дар мусиқӣ ифодашуда (аз қабили рубоб, най, дойра, таблак, дутор, ғижак, фортепиано ва ғайра) яке аз омилҳои муҳими тарбияи мусиқист.

Мусиқие, ки мо гӯш мекунем дар жанри суруд эҷод шуда, барои бачагон синни хурди мактабӣ равона гардидааст. Суруд дар бораи ҳаёти хушҳолонаю ширини айёми кудакӣ буда, дар олами пурэъҷозу нотакрори ин давр, ки пурсишҳои зиёд ва ҳисси кунҷковона, баҳри шинохтану фаҳмидани муҳити зист, олами набототу ҳайвонот ва ҳодисаҳои ба назари онҳо ғайриоддиву оҷоиб, ки дар ҳаёти ҳаррӯза мо ба онҳо дучор мешавем, иборат мебошад.

Дарс-консерт

Ҷамъбасти чоряки I

а) Супоришҳои санҷишӣ

1. Шумо дар чоряки якум кадом сурудҳоро аз худ кардед?
2. Киро оҳангсоз мугӯянд?
3. Кӣ шеър эҷод мекунад?
4. Аз оҳангсозони Тоҷикистон киҳоро номбар карда метавонед?
5. Номи мусиқии гӯшкардаатон ва номи муаллифи онро ба ёд биёред.
6. Пауза чист?
7. Созҳои мусиқиро номбар кунед.

Расми сози рубоб

Расми сози фортепианно

б) Барномаи консертӣ (10-15 дақ.)

1. «Мактаби мо» - шеъри Н. Розиқ, мусиқии А. Меликов.
2. «Ҳарфе, ки мо мехонем» - шеъри Г. Келдӣ, мусиқии Ҷ. Обидпур.
3. «Муаллим» - шеъри И. Мирзоев, мусиқии Н. Бобокалонова.

Сурудро аз ёд кунед

Чароғаки роҳнамо

Шеъри А. Бобоҷон **Мусиқии Ш. Шарифов**

1

Чароғаки роҳнамо,
Дорад ҳар як гузаргоҳ,
Ҳар се ранги банураш,
Ба мо нишон диҳад роҳ! } 2- бор

2

Ранги сурхи чароғак,
Гӯяд, ки нашав роҳӣ.
Ранги зардаш аз хатар,
Диҳад ба мо огоҳӣ! } 2- бор

3

Ранги сабзи чароғак,
Мукӯшояд ба мо роҳ.
То нашавад фурӯзон,
Нагузар аз гузаргоҳ! } 2- бор

4

Шаҳри мо - шаҳри калон,
Мошинҳояш бешумор.
Вақти гузаштан аз роҳ,
Қоидаро нигоҳ дор! } 2- бор

Суруди «Чароғаки роҳнамо» яке аз сурудҳои таълимӣ барои синфҳои ибтидоӣ мебошад, ки ҳар як хонандаи мактаб вазифадор аст онро аз худ намуда, таҳлил карда тавонад.

Дар ин суруд шоир дар бораи ҳар як ранги чароғак (сурх, зард ва сабз), ки ҳамчун роҳнамо ба пиёдагардон огоҳӣ медиҳад, сухан меронад. Ғайр аз ин муаллим бояд, ҳатман ба хонандагон қоидаҳои бехатарии роҳро шинос намояд. Чунки, хонандагон бо қоидаҳои бехатарии роҳҳо шинос шуда, аз нохушиҳои дар роҳҳо руҳ медодагӣ эмин мемонанд.

Мусиқии суруд дар суръати «Мӯътадил», дар сози ***ре-минор*** эҷод шудааст. Суруд аз паузаи ҳаштякӣ оғоз меёбад. Дар тақтеи дуюм ним тон баланд мешавад. Бояд дар назар дошт, ки суруд баъд аз «бум»-и дойра оғоз меёбад.

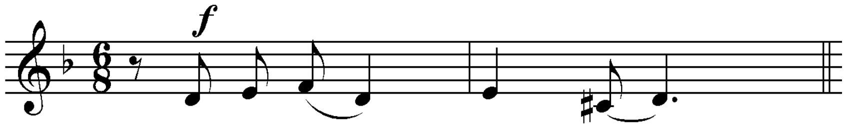

Навозиши суруд ду бор такрор меёбад, инчунин бандҳои 1 ва 2, 3, 4-уми суруд. Дар суруд аксар вақт терсияи хурд ва квартаи тоза вомехӯранд, ки ба ин нозукиҳо бештар аҳамият бояд дод.

Он лаҳзаҳои ҷаҳише, ки дар мусиқӣ вомехуранд, ҷаҳишҳои мелодикӣ буда, барои рангин сохтани оҳанги суруд кӯмак мерасонад.

Дар қисми 2-юми суруд, яъне бандҳои 3 ва 4-ум, ки дар бораи рангҳои чароғак нақл мекунад, дар банди 5-ум яъне «Ранги зардаш» - «Диққат» –ро мефаҳмонад, бо ҷаҳишҳои терсияи хурд ва квартаи тоза огоҳӣ медиҳад.

Ба он нозукиҳое, ки дар боло зикр карда шудааст, муаллим бояд диққати махсус диҳад. Суруд содда, фаҳмо ва рӯхбахш мебошад.

Расми (гузаргоҳ, чароғак ва хонанда)

Маърифати мусиқӣ

Суръат

Тарзи суст, мӯътадил ва тез иҷро шудани асари мусиқиро ***суръат*** меноманд. ***Суръатҳо*** якчанд хел мешаванд, суст, мӯътадил ва тез. ***Суръатҳо*** дар навиштаҷот бо ҳарфҳои лотинӣ дар аввали асари мусиқӣ навишта мешаванд. Мисол moderato (мӯътадил), allegro (тез), allerretto (хӯшҳолона) ва ғайра. Таъсири суръат ба оҳанг зиёд аст. Ҳар як оҳанг вобаста ба мазмун ва мундариҷааш бо суръати ба худ хос иҷро карда мешавад.

Хулоса суръат воситаи муҳими ифодаи мусиқӣ мебошад.

Машқи овоз

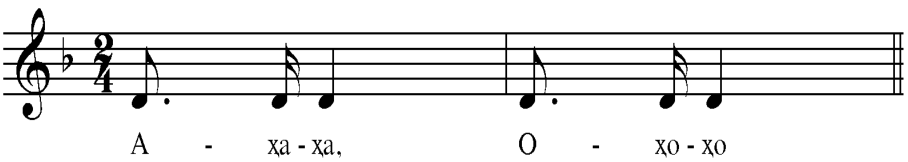

Сурудро аз ёд кунед

Офтобаки զарринрӯ

Шеъри Н. Розиқ

Мусиқии Ҷ. Рустамова

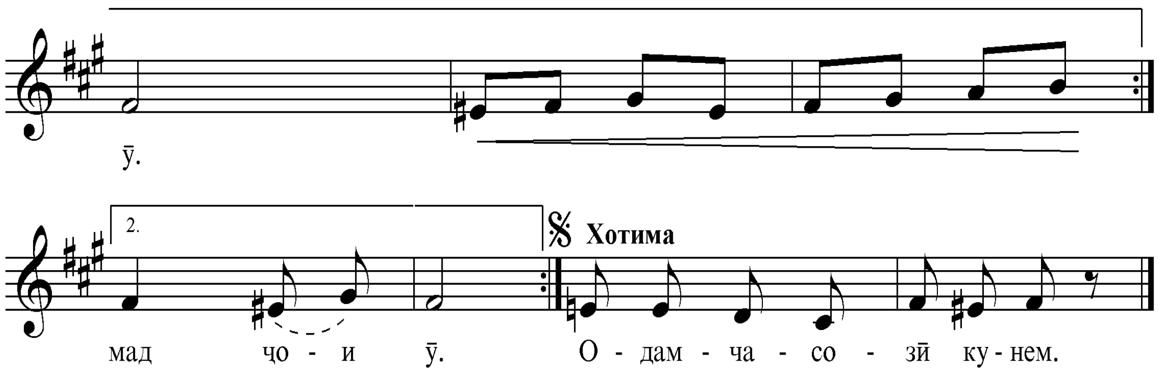

1

Офтобаки зарринмӯ,
Офтобаки зарринрӯ.
Куҷо рафту куҷо шуд?
Чаро пинҳон зи мо шуд? } 2- бор

Ё ҷомаи ӯ тунук,-
Ё, ки тарсид аз хунук?
Села-села зи ҳар сӯ,
Абрҳо омад ҷои ӯ. } 2- бор

2

Пӯстинҳошон афшонданд,
Барфи бисёр боронданд.
Ҳавзу ҷӯбор ях бубаст,
Шохи бед қариб шикаст. } 2- бор

Фасли зимистон омад,
Ба ҳавлимон даромад.
Биё барфбозӣ кунем,
Одамчасозӣ кунем. } 2- бор

Суруд дар андозаи ду-чорякӣ бо суръати мӯътаъдил эҷод шудааст. Мазмун ва мундариҷаи суруд аз сард шудани ҳаво, то рафт кам баромадани офтобаки зарринрӯ ва омад-омади зимистон дарак медиҳад. Ҷиҳатҳои тарбиявии суруд аз дӯст доштани табиат ва зебоии ҳар як фасли солро эҳсос намудани бачаҳо иборат аст.

Матн ва оҳанги суруд ба ҳам мувофиқ буда, мазмуни асосӣ ва характери онро пурра таҷассум мекунад. Суруд хушҳолона ва як дараҷа шӯхиомез иҷро карда мешавад. Ҳарактҳои овозии оҳанг аслан аз нотаҳои ҳаштякӣ ва ягон-ягон чорякӣ иборат буда, мунтазам ва бомаром аст, ки омӯзиши сурудро то як дараҷа осон мегардонад.

Гуфтан мумкин аст, ки ин суруд қариб мушкилӣ надорад, фақат ба талаффузи дурусти матн ва сари вақт хуб нафас гирифтани хонандагон диққат додан зарур аст. Инчунин ба гузариш аз як ибора ба ибораи дигар, аз як ҳиҷо ба ҳиҷои дигар диққат дода, вақти гузариши тасвири зарбии ин қисматҳоро бо қарсақ таъкид намуда, омӯзонидан даркор аст.

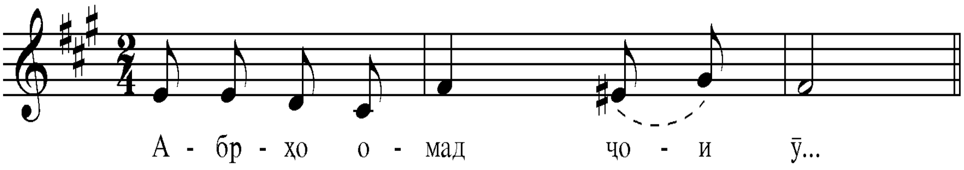

Машқи овоз

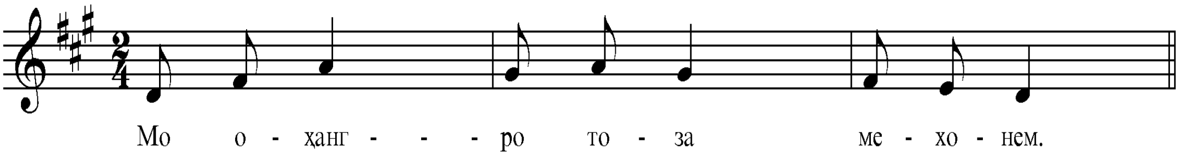

Расми осмону абрҳои сиёҳ, шамол

Дарс-консерт

Ҷамъбасти чоряки II

а) Супориши санҷишӣ

8. Шумо дар ин чоряк кадом сурудҳоро аз худ кардед?
9. Муаллифони сурудҳои аз худ кардаатонро номбар кунед.
10. Донишҳои аз маърифати мусиқӣ гирифтаатонро ба ёд оред.
11. Суръат чист?
12. Суръатҳои медонистаатонро номбар кунед.
13. Ин созҳои мусиқиро номбар кунед.

Расмҳои

Ғижак

Чанг

б) Барномаи консертӣ (10-15 дақ.)

1. «Чароғаки роҳнамо» - шеъри А. Бобоҷон, мусиқии Ш. Шарипов.
2. «Офтобаки зарринрӯ» - шеъри Н. Розиқ, мусиқии Ҷ. Рустамова.

Сурудро аз ёд кунед

Пойга

Шеъри Ҷ. Ҳошимӣ

Мусиқии Ҷ. Обидпур

Allegretto (хӯшҳолона)

1

Ҳай-ҳай саманди зебо,
Ҳай-ҳай даванди зебо.
Мо ҳам ба пойга тозем,
Бо ҳам ба пойга тозем.

Накарот:
Чу аспакам, ҳа, чу! Чу!
Чу аспакам, ҳа, чу! Чу! } **2. бор.**

2

Мо то куҷо битозем?
То марра мо битозем!
Сад асп агар давонанд,
Бигзашта кай тавонанд?!

Накарот:
Чу аспакам, ҳа, чу! Чу!
Чу аспакам, ҳа, чу! Чу! } **2. бор.**

Суруд дар андозаи шаш-ҳаштякӣ, сози ***ми минор*** бо суръати хӯшҳолона эҷод шудааст. Дар суруд ҳаёти хушбахтонаи мактабхонӣ, орзуву ҳавасҳои ширини айёми кудакӣ ва меҳри муҳаббати бепоён ба олами ҳайвоноту табиат таҷассум ёфтааст.

Оҳанги суруд пурра бо матн мувофиқат мекунад. Оҳангсоз тавонистааст, ки мазмуну мундариҷаи матнро дар оҳанг тасвир созад. Ҳаракатҳои (давидани саманд) аспак дар ҳар як тақтеъ бо истифода ҳам аз андозаву зарб ва ҳам паи ҳам садодиҳии нотаҳои ҳаштякӣ (♪) ва чорякӣ (♩) гувоҳи ин гуфтаҳост.

Бинобар ин ба муаллим тавсия дода мешавад, ки тамоми маҳорату малакаи худро барои дар амал ҷорӣ намудани мақсаду мароми ҳам шоир ва ҳам оҳангсоз равона созад.

Ҳангоми кор ба он диққат додан лозим меояд, ки аксари ҳиссаҳои аввали тақтеъҳои суруд бо нотаҳои ҳаштякӣ (♪) ва сипас бо нотаҳои чорякӣ (♩) садо медиҳанд ва мушкилот дар он аст, ки мумкин ҳар як дарозии овозҳо мувофиқи дарозии нишондодашуда садо надиҳад, яъне ҳаштяк аз дарозии худ зиёд ва баръакс чоряк аз дарозии худ кам кашиш ёбад. Аз ин лиҳоз ин қисматҳои сурудро такроран омӯзондан зарур аст, то он даме ки ба мақсад ноил нагардем. Сипас ба талаффузи равону дурусти ҳиҷоҳои «ҳа», «чу» диққат додан зарур аст, то ки ҳиҷои «чу» дағал ва гӯшхарош садо надиҳад.

Ҳангоми омӯзонидани банди дуюми суруд ҳаракат кардан лозим, то ки бачаҳо бинобар шӯх иҷро шудани асар дар навбати худ талаффузи бурро, мулоим ва хушоҳанг сароиданро фаромӯш насозанд.

Хулоса суруд бо ваҷд, хурсандона, шӯхиомез ва дар суръати тез иҷро карда мешвад.

Машқи овоз

Расми пойгатозӣ

Сурудро аз ёд кунед

"Праздник"

(суруди русӣ)

Шеъри О. Высотская **Мусиқии М. Иорданский**

В темпе скорого марша

I

Праздник! Праздник! Как мы рады!
Наконец-то ты пришёл.
Наши гости сели рядом,
Это очень хорошо!

Припев (нақарот):
Раз-два! Раз-два! Весело шагай.
Раз-два! Раз-два! Громче подпевай!

II

Мы идём, идём с флажком,
Каждый песенку поёт.
Вместе с нами, вместе с нами,
Веселится весь народ.

Припев:
Раз-два! Раз-два! Весело шагай.
Раз-два! Раз-два! Громче подпевай!

Характери оҳанг, суруд – марши ҳаётдӯстона ва идона буда, сабук садо дода, хотирмон мебошад. Бисёрии хонандагон сурудҳои маршмонандро дӯст медоранд. Ҳиҷоҳои кӯтоҳ-кӯтоҳи матн ва оҳанг он қадар мушкил

набуда, барои тез аз худ намудани оҳанг мувофиқ мебошанд. Ҳангоми омӯзиши суруд диққат ба садодиҳӣ ва иҷроиши тақтеҳои 1-уму 2-юм ва 3-юму 4-уми суруд равона кардан лозим аст, чунки баъди паузаи чорякӣ сароидани нотаҳои ҳаштякии нуқтадор ва шонздаҳяку баъдан ду нотаи чорякӣ ба бачаҳо мушкил аст.

Дар қисмати хорӣ - овозии суруд бошад, ба садоҳии дурусти дарознокии овозҳо, (ҷасуронатар нисбат ба сурудҳои мулоими якмаром) нафасгирии сари вақтиро (нақарот, дар байни тақтеъҳо таваққуф нест) ташаккул додан даркор.

Барои он ки талаффузи ҳиҷоҳои «раз, два» (дар нақарот) гӯшхарош садо надиҳад, ба бачаҳо пешниҳод кардан даркор, ки садодиҳӣ ва дарознокии нотаи чорякиро пурра кашиш диҳанд.

Суруд дар марши тез, хушҳолона ва мулоим иҷро мешавад.

Машқи овоз

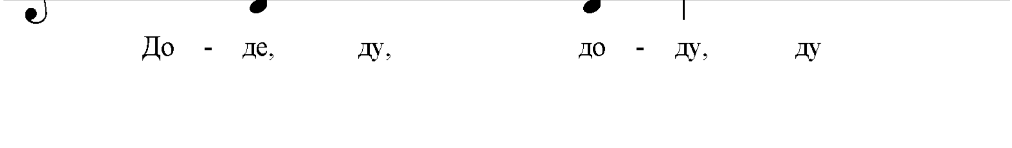

Расм

Сурудро аз ёд кунед

Модар

Шеъри А. Қодирӣ **Мусиқии Т. Айюбов**

1

Азизу меҳрубонам кист? Модар!
Фурӯғи дидагонам кист? Модар!
Забони модарӣ омӯхт бар ман,
Ҳамеша дар забонам кист? Модар!

2

Сафои рӯи олам офтоб аст,
Сафои хонадонам кист? Модар!
Маро беҳтар зи ҷон донист умре,
Гиромитар зи ҷонам кист? Модар!

Пеш аз шиносоии аввалин ва омӯзиши суруд ба бачаҳо оиди муҳаббати бепоён ба Модар, иди дар пешистодаи онҳо 8-Март сӯҳбат оростан бамаврид аст.

Суруд характери идона дошта, оҳангаш мулоим, идона ва хушоҳанг садо медиҳад. Суруд аз 2 банд иборат буда, арзу сипоси фарзанд ва эҳтироми баландро нисбати модар тараннум мекунад. Сарахбори сурудро зарбӣ (дойра, таблак) иҷро намудан мувофиқи мақсад буда, шукӯҳи сурудро афзунтар мекунад.

Андозаи суруд аз ҳафт-ҳаштякӣ иборат буда, ҳаракати овозҳо дар оҳанг аз нотаҳои чорякӣ (♩) ва ҳаштякӣ (♪) иборат аст, ки барои омӯзиши мақсадноки суруд ёрӣ мерасонад. Ба он диққат додан лозим аст, ки хонандагон баъди сароидани ҳар як мисраъ нафас гиранд (на ин, ки дар байни мисраҳо), чунки мисраҳои шеърӣ андак дароз мебошанд. Омӯзиши дуруст ва бо пуррагӣ сароидани нотаҳои қисмати охири ҳар як мисраъ ва талаффузи буррову амиқи онҳо (аз қабили «мо-дар») аз фоида холӣ нест.

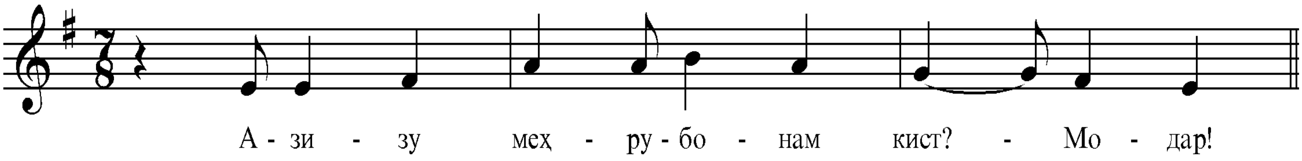

Ба муаллим лозим аст, ки баъди ба пуррагӣ (аз аввал то охир) иҷро намудани суруд ба бачаҳо ҳар як қисматро (мисраъро) дар алоҳидагӣ, зина ба зина якҷоя омӯзонад, ки ин барои сари вақт ва тоза азхуд намудани суруд кӯмак хоҳад кард. Диапазони суруд аз ***ми*** октаваи 1 то ***ре***-и октаваи 2 мебошад.

Маърифати мусиқӣ

Шиносоӣ бо аломатҳои алтератсӣ

Диез - ♯ - овозро ним зина (тон) баланд мекунад.

Бемол - ♭ - овозро ним зина (тон) паст мекунад.

Бекар - ♮ - таъсири ин ҳарду аломатро бекор мекунад.

Мисол:

Диез -

Бемол -

Бекар -

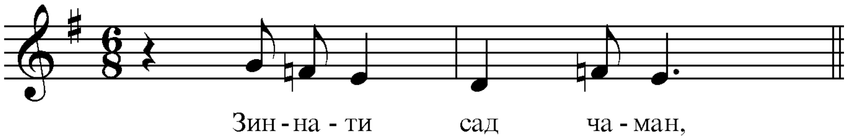

Машқи овоз

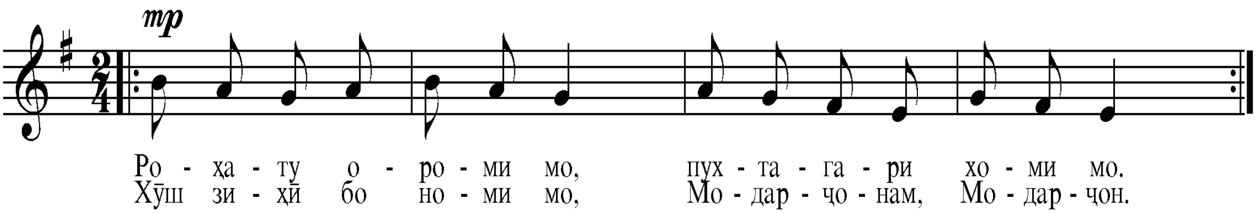

Расми модар

Сурудро аз ёд кунед

Наврӯз

Шеъри Н. Ҷӯрахонзода **Мусиқии Ҷ. Обидпур**

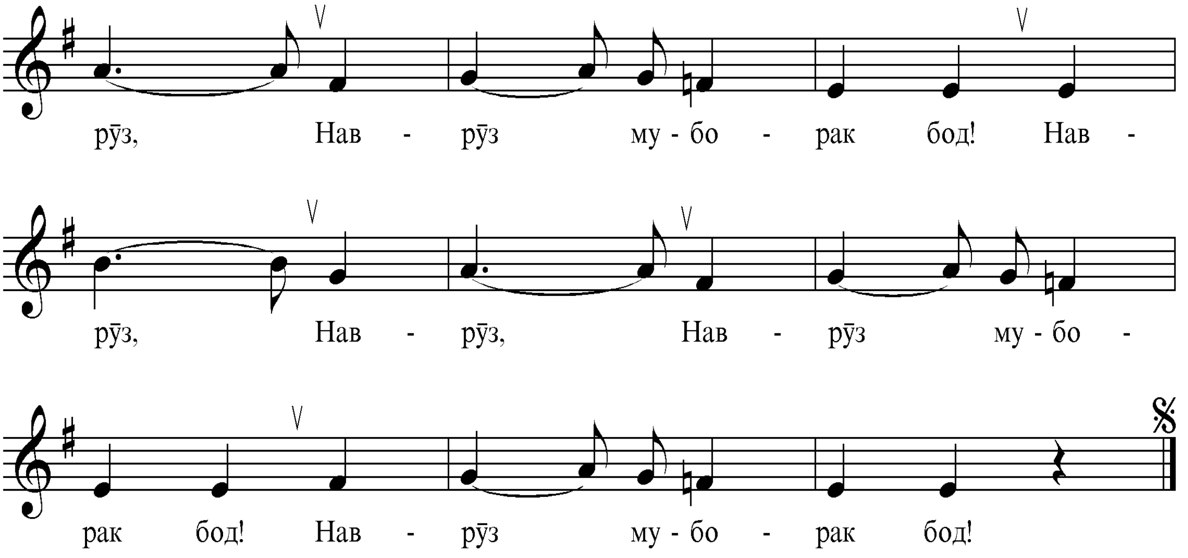

1

Наврӯзи диёр омад,
Пайғоми баҳор омад,
Дар мавсими кор омад.
Наврӯз муборак бод!

Нақарот:
Наврӯз, Наврӯз,
Наврӯз муборак бод!

2

Ҳам зеби чаман - Наврӯз,
Ҳам зеби Ватан - Наврӯз,
Дар дашту даман - Наврӯз,
Наврӯз муборак бод!

Нақарот:
Наврӯз, Наврӯз,
Наврӯз муборак бод!

Суруди «Наврӯз» дар андозаи шаш-ҳаштякӣ ва сози ***ми минор*** бо суръати мӯътаъдил эҷод шудааст. Месазад, ки пеш аз ба намоиш ва омӯзиши суруд шурӯъ намудан оид ба омадани зеботарин фасли сол – баҳори оламафрӯз ва иди суннатии мардуми тоҷик, Наврӯзи Аҷам ва ҷашнгирии ин ид сӯҳбати пурмазмун ороста шавад. Ин суруд хушҳолона, идона ва бо як самимияти хос нисбати табиат ва зебогии диёри азиз иҷро карда мешавад.

Сурудро бо ҳамовозии хор бо яккахон иҷро намудан лозим аст. Диапазони суруд васеъ нест (нотаи ***ми*** октаваи 1 то ***си***-и октваи 1), ки ин барои омӯзонидан ва иҷрои ба мақсад мувофиқи он барои синфҳои III қулай аст.

Қисматҳои андак мушкили суруд ин баъд аз яккахон ҳамроҳ шудани хор (тактеи 3-7), сароидани ҳиҷоҳои «ля-ля» мебошад, яъне ҳаракат кардан даркор аст, ки хор сари вақт нафас гирифта, аз суръати пешниҳодшудаи асар қафо намонад. Барои ба мақсад расидан, ин қисматҳоро якчанд маротиба такрор кардан зарур аст.

Қисмати дигари суруд, ки ҳангоми кор ба мушкили дучор омадан мумкин аст, ин қисмати хотимавии асар мебошад, ки ҳиҷоҳои «Наврӯз», «Наврӯз» аз нотаи ***ми*** ҷаҳиш ба нотаи ***си*** шуда, бо истифода аз нотаи чорякии нуқтадор бо ҳаштякии бо камон пайвастшуда ва баъди он ҳиҷои оянда бо пештақтеъ сар мешавад.

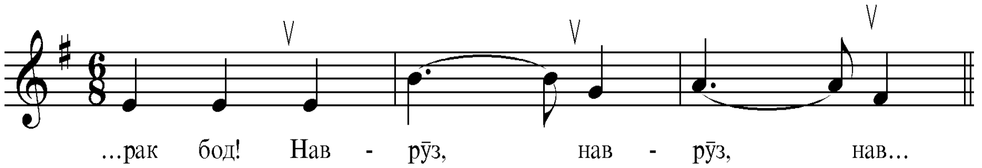

Кӯшиш ба харҷ диҳем, ки бачаҳо нафасро дуруст ва сари вақт гирифта, сароидани (мадиди) овозҳоро пурра риоя намоянд. Аслан суруд дар маҷмӯъ хушҳолона, ҳаётдӯстона ва зиндадилона иҷро карда мешавад.

Маърифати мусиқӣ

Маърифат оиди характери асарҳои мусиқӣ: хушҳолӣ, ғамгинӣ, тантанвӣ, лирикӣ ва ғайра дар мисоли лаҳнҳои мажорӣ ва минорӣ.

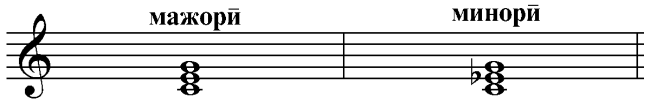

Машқи овоз

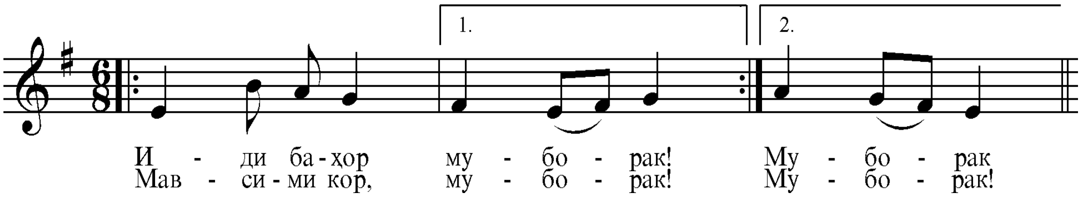

Расми саҳро (кишту кор)

Дарс-консерт

Ҷамъбасти чоряки III

а) Супоришҳои санҷишӣ

1. Сурудҳои дар ин чоряк омӯхтаатонро номбар кунед.
2. Кадоме аз муаллифони ин сурудҳоро мешиносед?
3. Сурудҳои ғамангез аз сурудҳои хурсандиовар чӣ фарқ доранд?
4. Мажор чист? Минор чист?
5. Созҳои мусиқиро номбар кунед!

Расмҳои

Карнай

Сурнай

б) Барномаи консертӣ (10-15 дақ.)

1. «Пойга» - шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии Ҷ. Обидпур
2. «Праздник» - шеъри О. Висотская, мусиқии М. Иорданский
3. «Модар» - шеъри А. Қодирӣ, мусиқии Т. Айюбов
4. «Наврӯз» - шеъри Н. Ҷӯрахонзода, мусиқии Ҷ. Обидпур

Сурудро аз ёд кунед

Боронак

Шеъри Ҷ. Ҳошимӣ

Мусиқии Қ. Яхёев

Allegro (шӯх)

1

Чак-чак борон меборад,
Моро шодон медорад.
Оби борон роҳатбахш,
Савти борон мефорад.

Нақарот:
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.

2

Тоза шӯяд гулҳоро,
Боғу дашту саҳроро.
Борон равшан гардонад,
Табъу дилҳои моро.

Нақарот:
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.

3

Борад, то гулҳо рӯянд,
То духтарҳо сар шӯянд.
То бачаҳо гул чинанд,
То модарҳо гул бӯянд.

Нақарот:
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.
Чак-чак, чак-чак, чак-чак, чак.

Пеш аз омӯзиши суруд сӯҳбатро оид ба баҳори нозанин давом дода, зебогии табиатро дар ин фасли киштукор таъкид намуда, оиди «боронаки баҳорӣ», тоза шудани ҳаво баъди борон ва нафъи борони баҳорӣ ба киштукори марди деҳқон ва умуман вобастагии ҳама набототу ҳайвоноти тамоми дунёро ба борон низ ба бачаҳо фаҳмонидан мувофиқи мақсад аст.

Оҳанги суруд форам садо дода, матнаш соддаю фаҳмо мебошад. Матн ва мусиқӣ бо ҳам ҳамоҳанг мебошанд, яъне ҳам шеър ва ҳам мусиқӣ характери сурудро пурра таҷҷасум мекунанд. Ҳангоми омӯзиш ҳаракат кардан даркор, ки талаффуз мулоим садо дода, овозҳои сароянда҃ӣ рӯшан ва хушоҳанг бошанд. Инчунин ҳангоми сароидани қисмати хотимавии суруд (ҳиҷоҳои «чак-чак») ба тозагӣ ва мулоимии садо диққат бояд дод. Чунки бо ҳиссиёт сароидани ҳамсадоҳои «ч» ва «ш» овоз гӯшхарош ва дағал садо медиҳад.

Умуман, гуфтан мумкин аст, ки омӯзиши суруд қариб мушкилие надорад. Иҷроиши ба мақсаду мувофиқи суруд, ба малакаю маҳорати касбии муаллими мусиқӣ вобаста аст, чунки бачаҳо ин сурудро аз тариқи телевизион ва радио борҳо гӯш кардаанд ва хуш қабул намуда, бо майл ва рағбати том месароянд.

Маърифати мусиқӣ

Мустаҳкам намудани донишҳои маърифати мусиқӣ аз дарсҳои гузашта.

Машқи овоз

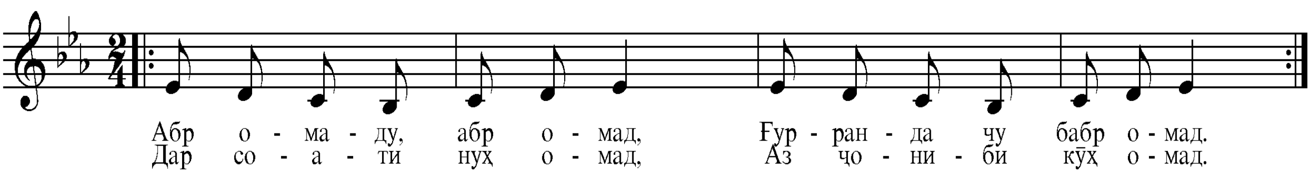

Расми табиат

Сурудро аз ёд кунед

Кабутари ман

Шеъри У. Раҷаб **Мусиқии Т. Сатторов**

Allegretto goicoso (хӯшҳолона)

1

Болу парат кушо биё,
Кабутари ман.
Нишин ба рӯи боми мо,
Кабутари ман.
Нақарот:
Биё, ки сила мекунам,
Болу паратро.
Биё, биё, ки мебарам,
Туро ба ҳар ҷо.

2

Биё, биё, ки мениҳам,
Лона бароят.
Биё, биё, ки медиҳам,
Дона бароят.
Нақарот:
Биё, ки сила мекунам,
Болу паратро.
Биё, биё, ки мебарам,
Туро ба ҳар ҷо.

Пеш аз омӯзиши суруд ба бачаҳо оиди мазмун ва мундариҷаи суруд ва кабӯтар, ки рамзи сулҳу дӯстӣ ва ҳамбастагии тамоми мардуми олам мебошад, сӯҳбат кардан даркор аст.

Суруд дар андозаи ду-чорякӣ эҷод шудааст. Матн ва оҳанги суруд бо ҳам мувофиқ буда, мазмуни асосӣ ва хусисияти онро бо пуррагӣ таҷассум мекунад.

Суруд хушҳолона иҷро карда мешавад. Ҳаракатҳои овозии оҳанг (пасту баландшавӣ) аслан аз нотаҳои ҳаштякӣ (♪) ва чорякӣ (♩) иборат буда, пайиҳам, мунтазам ва бомаром аст, ки омӯзиши сурудро осон мегардонад. Аз ин лиҳоз омӯзиши суруд мушкилие нахоҳад дошт. Танҳо ҳангоми сароидани мисраи авввали суруд (такроран – 2 маротиба) дар ҳаҷми ду тақтеъ навозиши оҳанг меравад (бе сурудхонӣ). Бинобар ин ҳаракат кардан даркор аст, ки ҳамин қисматро бачоҳо дуруст сароянд, яъне сари вақт овозро канда ва мувофиқи нишондод оғоз кунанд.

Ба талаффузи дурусти ҳиҷоҳо сари вақт нафас гирифтани хонандагон диққат додан ба омӯзиши дурусти суруд мусоидат менамояд.

Ребус

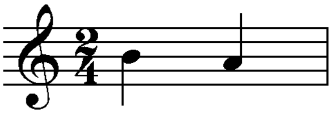

Маърифати мусиқӣ

Такрори донишҳои маърифати мусиқӣ дар синфи 3 юм.

Машқи овоз

Ту-ту-ту-ту, мур-ғони ман!

Шеъри А. Қодирӣ

Мусиқии Ҷ. Охунов

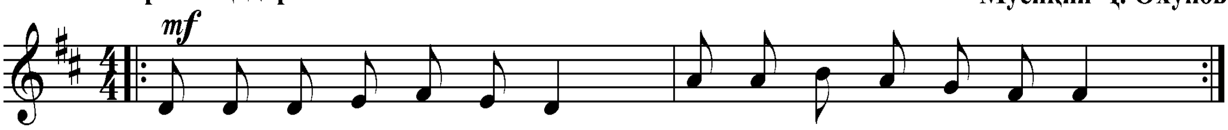

Расми кабутар

Фозил Солиев (1914-1976)

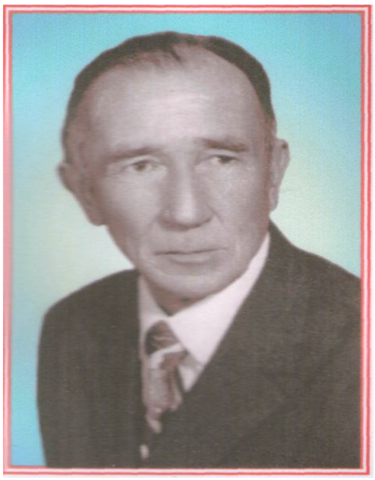

Ҳунарманди мардумии Тоҷикистон, композитори маъруф ва шинохта барои ривоҷ ва равнақ ёфтани ҳаёти фарҳангӣ ва эҷодии Ҷумҳурӣ хидмати шоёне кардааст.

Ф. Солиев баъд аз хатм намудани техникуми мусиқии шаҳри Ленинобод (соли 1931) дар ҳайати яке аз аввалин оркестри касбӣ, ки дар назди театри мусиқии ба номи А. Лоҳутӣ (баъдан ин театр номи театри академӣ-драмавии ба номи А. Лоҳутиро гирифт) ташкил ёфта буд, ба ҳайси навозанда ба кор даромада, дар оянда дирижёри оркестри номбурда шуда кор кард ва барои баланд бардоштану инкишоф додани фаъолияти касбии иҷрокунандагии ҳамон давра кӯшиш ва ғайрати зиёде ба харҷ дода буд.

Ф. Солиев соли 1940 бо чанде аз композиторони ҷавон дар барпо намудани Иттифоқи композиторони Тоҷикистон саҳми арзанда дошт. Баъди чанде Ф. Солиев ҳамчун композитори ҷавону болаёқат шӯҳрат пайдо кард, сурудҳои ҳамон вакт эҷод намудаи устод «Мепарварам» (шеъри А. Шукӯҳӣ), «Меҳнат ва муҳаббат» бар матни М. Аминзода, «Нигорам ояд», «Бихандад лола», «Душанбеи мо» ва ғайра, ки бо мусиқии халқӣ наздик буданд аз ин сарчашма гирифта, ба таҳсину кафкӯбиҳои толорҳои васеи шунавандагон соҳиб шуданд.

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ бошад Ф. Солиев якчанд суруд эҷод кардааст, масалан суруди «Қалъаи оҳанин» бар матни М. Аминзода, ки ба шаҳри қаҳрамон – Сталинград бахшида шудааст, дар эҷодиёти ӯ ҷои намоёнро ишғол мекунад. Инчунин Ф. Солиев дар ҳайати дастаҳои консертӣ чандин борҳо ба фронт рафта, бо баромадҳои худ хотири сарбозонро шод намудаанд.

Соли 1947 Ф. Солиев ба шӯъбаи миллии Консерваторияи шаҳри Маскав дохил шуда, барои сайқал додану баланд бардоштани маҳорати касбӣ ва барои бештару хубтар аз худ намудану фаҳмидани оламӣ бою рангини санъати мусиқии касбӣ қадаме ба пеш мугузорад. Натиҷаи ҳамин ҷаҳду кӯшишҳо буд, ки Ф. Солиев соли 1946 якумин рапсодияи тоҷикиро эҷод намуд, ки то ҳозир ин рапсодия дар толорҳои консертии ҷӯмҳурӣ садо медиҳад. Солҳои минбаъда вай барои офаридани асарҳои симфонӣ кӯшиш ба харҷ додааст. Якчанд асарҳои офаридааш дар ҳамкорӣ бо композиторони маъруф Я. Сабзанов, М. Светаев, М. Тер – Осипов гувоҳи ин гуфтаҳост.

Ф. Солиев бо театр низ ҳамкории зич дошт. Ба 32 намоишномаҳои театрӣ аз қабили «Тӯй»-и С, Ғанӣ, «Ҳаёт ва муҳаббат»-и Ф. Ансорӣ, «Орзу»-и М. Назаров ва ғайра мусиқӣ эҷод намудааст.

Солҳои сол ба сифати дирижёри оркестри асбобҳои халқӣ меҳнату фаъолияти эҷодӣ намудааст. Барои омӯзишу аз худ намудани мусиқии фолклории мардуми Бадахшон хизмати шоён кардааст.

Аъзои Иттифоқи композиторони Тоҷикистон, дорандаи якчанд ордену медалҳои собиқ Давлатӣ Шӯравӣ, Ифтихорномаи Президиуми Шӯрои Олии Тоҷикистон Ф. Солиев ҳамчун оҳангсози барҷаста ва яке аз намояндагони маъруфи мусиқии касбӣ дар дилу дидаҳо ҷовидон боқӣ хоҳад монд.

Мусиқӣ мешунавем

Мепарварам

Шеъри А. Шукӯҳӣ **мусиқии Ф. Солиев**

Валс

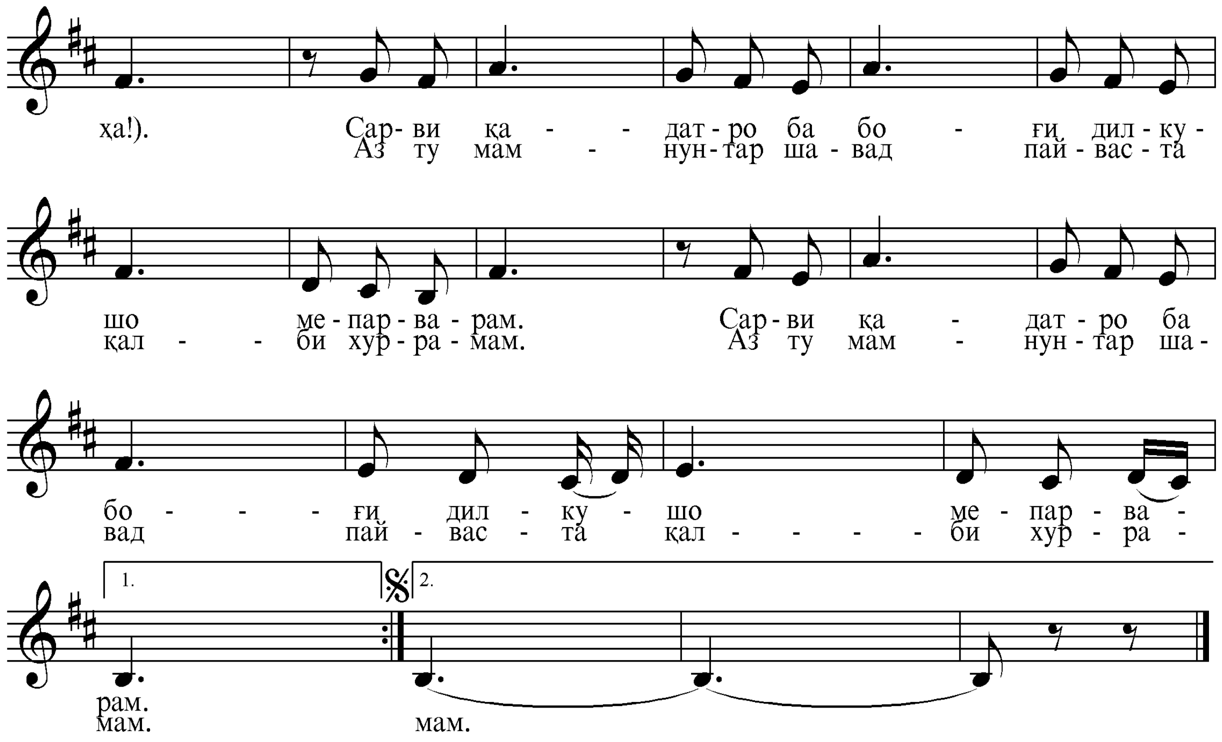

Расми зан ва мард, ки якҷоя рақси валсро иҷро мекунанд

Дарс-консерт

Ҷамъбасти чоряки IV

а) Супоришҳои санҷишӣ

1. Муаллифони суруди «Кабутари ман»-ро номбар кунед.
2. Донишҳои аз маърифати мусиқӣ дар давоми сол омӯхтаатонро ба ёд оред.
3. Суръат чист?
4. Мажор аз минор чӣ фарқ дорад?
5. Пауза чист? Чиро ифода мекунад?
6. Созҳои мусиқиро номбар кунед!

Расмҳои

Дутор Най

б) Барномаи консертӣ (10-15 дақ.)

1. «Боронак» - шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии Қ. Яҳёев
2. «Кабутари ман» - шеъри У. Раҷаб, мусиқии Т. Сатторов

Булбулакони Ватан

Шеъри А. Ҳаким **Мусиқии П. Соҳибова**

Moderato (мӯътадил)

1

Дӯстнавозӣ кунем,
Хандаю бозӣ кунем.
Халқу Ватанро зи худ,
Хӯррами розӣ кунем.
Накарот:
Ҷон ба роҳаш мениҳем,
Дил ба Ватан медиҳем.

2

Бахри туву бахри ман,
Кишвари мо чун чаман.
Нағмасаро мо ҳама,
Булбулакони Ватан.
Накарот:
Ҷон ба роҳаш мениҳем,
Дил ба Ватан медиҳем.

Дар сӯҳбат пеш аз омӯзонидани суруд, муаллим дар бораи мазмун ва мундариҷаи суруд – дӯст доштани Ватани ҷоноҷонамон – Тоҷикистони азиз ва ҳаёти хушбахтонаи айёми мактабӣ нақл мекунад.

Суруд хушҳолона ва ҳаётдӯстона иҷро карда мешавад. Суръаташ мӯътадил, андозааш шаш-ҳаштякӣ. Диапазони суруд то нотаи «ре»-и октаваи дуюм садо медиҳад. Дар вақти омӯзиши суруд дар мисраи аввал ва дуввуми суруд (тақтеъҳои 1, 2, 3 ва 4-ум) ба сароидани нотаҳои чорякии нуқтадор (♩.) ва баъд баръакс ҳаштякӣ ва баъдан чорякӣ диққати махсус додан даркор, чунки сароидани чунин пайдарҳамии нотаҳо ба хонандагони синфи 3-юм мушкилӣ дорад.

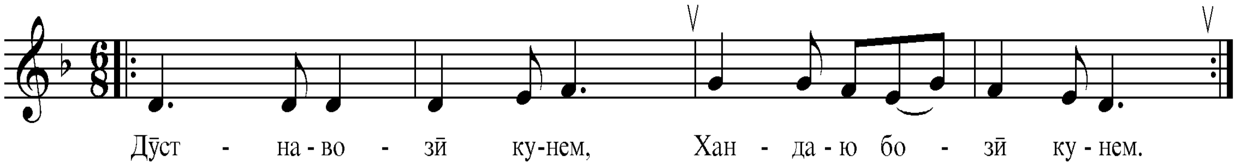

Пеш аз нақарот навозиши оҳанг дар ҳаҷми чор тақтеъ меравад, ҳаракат кардан даркор, ки бачаҳо дар як вақт баробар сурудро қатъ карда, (баъди навозиши оҳанг) нақаротро сари вақт сар кунанд ва ба аломати бекар (♮), ки дар тақтеи 2-уми авҷ омадаст, диққат диҳанд.

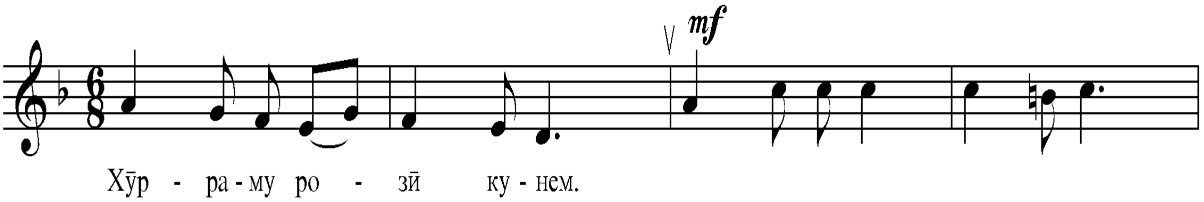

Хуллас, вақти омӯзиш ҳамин мушкилотро паси сар намуда, ба мақсад ноил шудан мумкин мегардад.

Расм

Модарҷонам-мадарҷон

Шеъри Ҷ. Ҳошимӣ **Мусиқии А. Тошматов**

1

Роҳату ороми мо,
Пӯхта сари хоми мо,
Хӯш зиҳӣ бо номи мо,
Модарҷонам, модарҷон.

2

Накӯтарини олам,
Дилҷӯтарини олам,
Хӯшрӯтарини олам,
Модарҷонам, модарҷонам.

Пеш аз шурӯъ намудани омӯзиши суруд бо бачагон оростани сӯҳбат оиди Модар-сарчашмаи хушкнашавандаи ҳаёт, меҳру муҳаббати бепоёни фарзанд нисбати модар ва ҳурмату эҳтиром нисбати вай, қарзи фарзандии ҳар як фард, тавсия дода мешавад. Метавонем ин сурудро дар рӯзҳои ҷашнгирии иди занону модарони тамоми Дунё –8 –Март омӯзонем.

Суруд дар андозаи ду-чорякӣ эҷод шуда, бо суръати «мӯътадил» иҷро карда мешавад. Суруд бо гурӯҳбандии нотаҳои ҳаштяк, чоряк ва баъзан нисфӣ, бо пайдарҳамии содда банду баст шудааст, ки ин барои сароидан мувофиқ ва осон аст. Фақат дар баъзе аз тақтеҳои суруд аҳён-аҳён ба мушкилӣ дучор омадан мумкин аст. Мисол, баъди якчанд тақтеъ дар ҳаҷми як тақтеъ мусиқӣ (навозиш) дучор меояд.

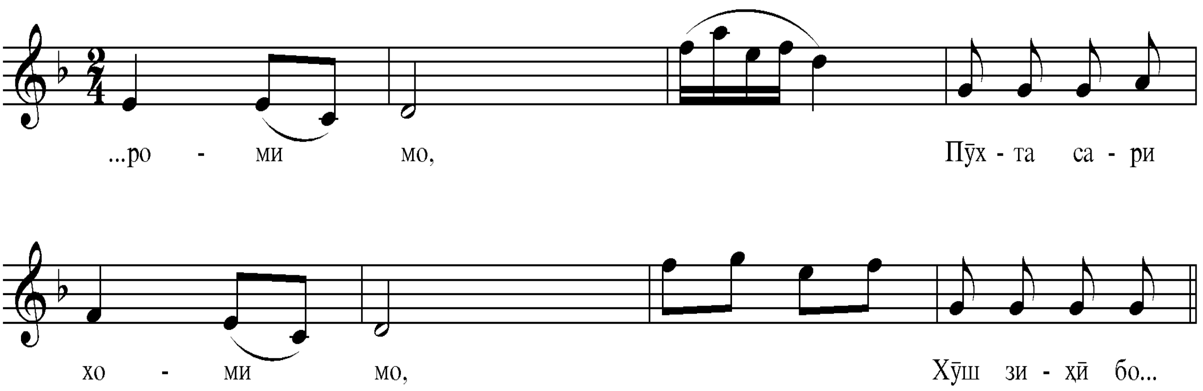

Бинобар ин ба мадиди овозии нотаи нимпурра, сари ***вақт*** сароидани тақтеҳои минбаъдаи суруд диққати зарурӣ додан лозим. Ҳамчунин ба тақтеи 11 ва 12-ум ба сароидани мадиди якчанд нотаҳое, ки дар ҳиҷои «мо» бо хати камон пайваст шудаанд, аҳамият додан мумкин аст.

Хуллас, лафзи суруд содда ва хотирмон буда, бо тезӣ азёд мешавад.

Бобом кулолгар

Шеъри Г. Келдӣ **Мусиқии Ҷ. Обидпур**

Moderato(мӯътадил)

1

Номи бобом Камол аст,
Худи бобом кулол аст.
Даҳ панҷаи ӯ ҳунар,
Мислаш наёбӣ дигар.
Нақарот:
Созад зи гил пиёла,
Хӯшранг мисли лола.
Кӯзааш кошинворӣ,
Чун манори бухорӣ,
(Номи бобом Камол аст,
Худи бобом кулол аст).

2

Кори бобом ҳалол аст.
Кулоли бемисол аст.
Дасташ гила гул кунад,
Дастаи сумбул куанд.
Нақарот:
Созад зи гил пиёла,
Хӯшранг мисли лола.
Кӯзааш кошинворӣ,
Чун манори бухорӣ,
(Номи бобом Камол аст,
Худи бобом кулол аст).

Шеър ба қалами шоири шинохта Гулназар Келдӣ таалуқ дошта, мусиқиашро композитори шинохта ва маҳбуби бачагон Ҷӯрахон Обидпур эҷод кардааст.

Суруд аз ҳунар ва ҳунармандии бобои кулолгар, ки даҳ панҷааш ҳунар асту ба созандагӣ машғул аст, нақл намуда, хонандагонро ба меҳнатдӯстӣ ва ҳунаромӯзиву ҳунармандӣ даъват мекунад.

Ҳунар омӯз к-аз ҳунармандӣ,

Даркушоӣ кунӣ на дарбандӣ.

Қисматҳои андак мушкили омӯзиши суруд, ин аз худ намудани тақтеҳои 2-юм ва 4-ум дар мисраи аввали суруд, сароидани нотаҳои ҳаштякӣ, чорякӣ ва чорякии нуқтадор мебошанд.

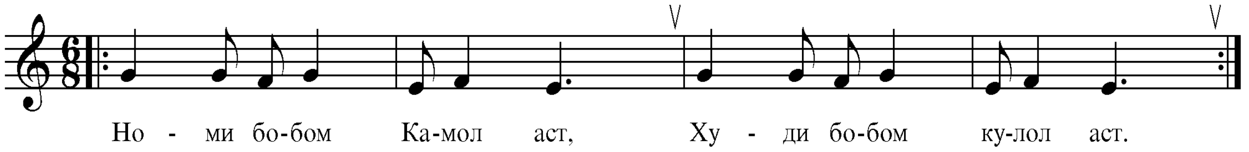

Инчунин дар тақтеи сеюми нақарот мадиди овозии калимаи «хушранг», ки баъди нотаи чорякӣ, ду нотаи ҳашякии бо хати камон пайвастшуда ва баъдан боз нотаи чорякӣ омадаанд, сароидани чунин пайиҳамин нотаҳо барои хонандагони синфи 3-ум мушкилӣ мекунад.

Бинобар ин, барои рафъи ин мушкилот аввал такроран (якчанд маротиба) аз ҷониби худи муаллим ва баъд дар якҷоягӣ бо хонандагон сароидани суруд тавсия карда мешавад. Дар асл бошад, оҳанги суруд хеле хотирмон буда, бо шавқи баланд аз худ карда мешавад.

Расми бобо ҳангоми кор.

Расми кулолгар

Чӯҷаҳо

Шеъри Н. Тиллозода **Мусиқии В. Абдураҳмонов**

Ту-ту-ту-ту ба ин ҷо,
Биёед эй чӯҷаҳо.
Шуморо дон медиҳам,
Резаи нон медиҳам.

Натарсед аз ман шумо,
Наларзед аз ман шумо,
Шуморо дон медиҳам,
Резаи нон медиҳам.

Суруд барои бо олами наботот ва паррандагон боз ҳам наздиктар шинос шудани кӯдакон ва дӯст доштани он мусоидат мекунад.

Омӯзиши суруд барои дар хонандагони синфи 3-ум тарбия намудану, расидан ба мақсадҳои дар пешгузошташуда, яъне тоза сароидани суруд, талаффузи равон ва буррои ҳиҷоҳо мувофиқ аст.

Диапазони суруд чандон калон нест.

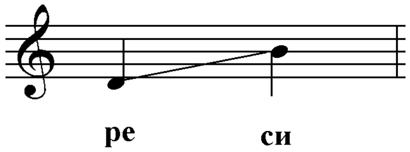

Аз нотаи ***ре***-и октаваи якӯм то нотаи ***си***-и октаваи якӯм буда, барои омӯхтану сароидани суруд мусоидат мекунад. Ҳаракатҳои якмароми (ба боло ё ба поён) оҳанг, овозхонии дуруст ва тозаро таъмин менамояд. Ба қисматҳои кӯтоҳ тақсим шудани оҳанги суруд дар бачаҳо дуруст гирифтани нафас, оромона, наканда сароидани ҳиҷоҳо ва то охири банди суруд сарфакорона тақсим намудани нафасро бедор мекунад.

Мазмун ва мундариҷаи суруд имконият медиҳад, ки эҷодкорона рафтор намуда, суруд дар якҷоягии яккахон ва хор иҷро карда шавад.

Суруд хушҳолона, хушоҳанг, як дараҷаи шӯхиомез ва бо завқ сароида мешавад.

Расм

Муаллими мо

Шеъри Латофат

Мусиқии Қ. Ҳикматов

1

Эй махзани меҳр,
Эй кони ҳикмат,
Ҳар рӯзи умрат,
Дарси ҳақиқат.
Нақарот:
Муаллими мо!
Муаллими мо!

2

Роҳи ҳаётат,
Шоҳроҳи некист,
Даргоҳи умрат,
Даргоҳи некист.
Нақарот:
Муаллими мо!
Муаллими мо!

Шеъри «Муаллими мо» ба қалами шоираи шинохтаи тоҷик Латофат Кенҷаева таалуқ дошта, оҳангашро бастакори болаёқат Қ. Ҳикматов эҷод намудааст.

Мазмун ва мундариҷаи сухан бо оҳанг пурра мувофиқ аст, яъне ҳам шеър ва ҳам оҳанг хусусияти хоси ин сурудро инъикос мекунанд.

Суруд меҳру муҳаббати беандозаи шогирдро нисбати устод-муаллим таҷассум намуда, намунаи ҳақиқатҷӯй ва ибратомӯз будани вайро ифода менамояд.

Диапазони суруд калон нест. Аз нотаи «до»-и октаваи якум то нотаи «си»-и октаваи якум.

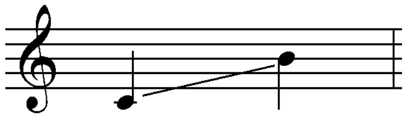

до **си**

Дар вақти омӯзиш ба дуруст (тоза ва мулоим) сароидани тақтеи шашуми суруд, ки овоз дар ҳаҷми як тақтеъ бо нотаҳои чорякӣ ва ду нотаи ҳашякӣ, ки бо хати камон пайваст шудааст, диққат додан лозим аст.

Дар нақароти суруд овозхонии дуовоза пешкаш шудааст, ки сароидани ин порча дар синфи 3-юм, албатта мушкилӣ дорад.

Лекин ҳаминро низ қайд кардан лозим меояд, ки сароидани дуовозаҳои аз қабили ин фосила (яъне терсия) қуллай буда, барои иҷроиши хуб дастрас мебошад.

Вақти омӯзиш ҳаддалиимкон қобилияти сарояндагии синфро ба назар гирифта, баъд ба гурӯҳҳо (овозҳои 1 ва2) тақсим карда, бо онҳо алоҳида-алоҳида сароидан мувофиқи мақсад хоҳад буд.

Дар суръати кифоя набудани қобилияти сарояндагии синф, сароидани овози асосии оҳанг (овози болоӣ) тавсия дода мешавад.

Суръати суруд мӯътадил буда, оромона ва бо муҳаббат сароида мешавад.

Расм

Зебо Душанбе

Шеъри М. Ҳайдаршо — **Мусиқии Н. Бобокалонова**

1

Овозаи Шарқ,
Дарвозаи Шарқ.
Барно Душанбе,
Эй қалби кишвар.
Эй меҳри ховар
Зебо Душанбе } **2- бор**

2

Шаҳри Гулобод,
Нури дили мо.
Умри ту ҳаштод,
Меҳри дили мо.
Зебо Душанбе
Воло Душанбе } **2- бор**

3

Шаҳри Дилафрӯз,
Мо бо ҷавонӣ.
Бо ҳар шабу рӯз,
Партавфишонӣ
Зебо Душанбе
Эхё Душанбе } **2- бор**

Пеш аз омӯзиши суруд дар бораи диёри офтобиамон Тоҷикистон, дар бораи дастовардҳои давраи истиқлол ва ҷонбозиву талошҳои фарзандони барӯманди тоҷик, оиди рӯз аз рӯз сарсабзу хуррам ва ободтар гаштани пойтахти азизамон – шаҳри Душанбе сӯҳбат оростан, бешубҳа боиси зиёд гардидани шавқу ҳаваси хонандагон баҳри аз худкунии суруд мегардад.

Суръати суруд мӯътадил буда, бояд оромона ва бидуни саросемагӣ иҷро карда шавад. Диапазони суруд аз нотаи «ре»-и октаваи якум то «ре»- октваи дуюм садо медиҳад.

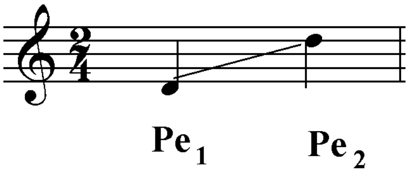

Дар навбати аввал, омӯзгор оҳангро дар алоҳидагӣ як чанд маротиба навохта, баъд бо матни суруд ба сароидан ва омӯзиши он оғоз менамояд, ки мувофиқи мақсад аст. Мавриди омӯзиш ба саршавии қисмати аввал, тақтеҳои якум ва дуюм диққат додан лозим аст, чунки баъд аз тақтеи якум сароидани нотаҳои чорякӣ, дар тақтеи дуюм нотаҳои ҳаштякӣ, ду шондаҳякӣ ва як нотаи чорякӣ меояд, ки ин як дараҷа мушкилиро пеш меорад. Бинобар ин ду тақтеъро як чанд маротиба такрор ба такрор омӯзондан зарур. Ин амалро дар тақтеи шашум низ гузаронидан лозим аст.

1) 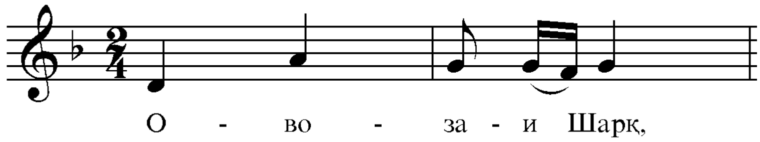

2) 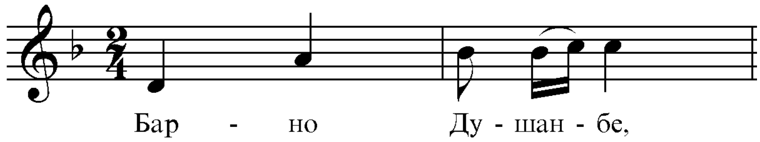

Мушкилоти дигар дар мисраи «эй меҳри ховар», дар тақеи чордаҳум ва понздаҳуми суруд дар калимаи «ховар», дар мадиди овозии ҳиҷои «вар», ки якчанд нотаҳои чорякӣ ва ҳаштякӣ бо хати камон ба ҳам пайваст мешванд, дучор меояд.

Талаффузи бурро ва возеҳи хонандагонро низ бояд дар назар дошт.

«Овозаи Шарқ», «Шаҳри Гулобод», «Дарвозаи Шарқ» ё ки «Умри ту ҳаштод» ва ғайра.

Расми Душанбе

Мундаричҷа

1. Номи китоб
2. Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон
3. Аз муаллиф
4. «Мактаби мо» – шеъри Н. Розиқ, мусиқии А. Маликов
5. «Ҳарфе, ки мо мехонем» – шеъри Гулназар, мусиқии Ҷ. Обидпур
6. «Муаллим» – шеъри И. Мирзоев, мусиқии Н. Бобокалонова
7. Мусиқӣ мешунавем. «Пурсишҳо» - шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии Ҷ.Обидпур
8. Ҷамъбасти чоряки I. Дарс-консерт
9. «Чароғаки раҳнамо» - шеъри А. Бобоҷонов, мусиқии Ш. Шарифов
10. «Офтобаки зарринрӯ» – шеъри Н. Розиқ, мусиқии Ҷ. Рустамова
11. Ҷамъбасти чоряки II. Дарс-консерт
12. «Пойга» –шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии Ҷ. Обидпур
13. «Праздник» -шеъри О. Высотский, мусиқии М. Иорданский
14. «Модар» – шеъри А. Қодирӣ, мусиқии Т. Айюбов
15. «Наврӯз» - шеъри Н. Ҷӯрахонзода, мусиқии Ҷ. Обидпур
16. Ҷамъбасти чоряки III. Дарс-консерт
17. «Боронак» – шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии Қ. Яҳёев
18. «Кабутари ман» –шеъри У. Раҷаб, мусиқии Т. Сатторов
19. Мусиқӣ мешунавем. «Мепарварам» – шеъри А. Шукӯҳӣ, мусиқии Ф.Солиев
20. Ҷамъбасти чоряки IV. Дарс-консерт

Замима:

1. «Булбулакони Ватан» - шеъри А. Ҳаким, мусиқии П. Соҳибова
2. «Модарҷонам, модарҷон» - шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, мусиқии А. Тошматов
3. «Бобом кулолгар» - шеъри Гулназар, мусиқии Ҷ. Обидпур
4. «Чӯҷаҳо» - Н. Тиллозода, мусиқии А. Абдураҳмонов
5. «Муаллими мо» – шеъри Латофат, мусиқии Қ. Ҳикматов
6. «Зебо Душанбе» – шеъри М. Ҳайдаршо, мусиқии Н. Бобокалонова